

Disco, punk och ond, bråd död

De italienska kvarteren i New York den heta sommaren 1977. Seriemördaren "Son of Sam" härjar. Erik Hedling finner att Spike Lee har utnyttjat ingredienserna till en filmisk pärla.

Vid sidan av Carl Franklin och John Singleton är Spike Lee den främste färgade amerikanske filmregissören och tveklöst den av de tre som har lyckats bäst med att föra ut ett slags europeiskt influerat, etnografiskt filmkonst i USA. Filmer som SHE'S GOTTA HAVE IT (1986), DO THE RIGHT THING (1989) och JUNGLE FEVER (1991) skildrade med ett löst sammansatt berättande gettomentalitet, inte sällan med inslag av underfundig humor. Men bakom den humoristiska ytan kunde hotfulla skuggor skönjas, våld och till och med ond, bråd död.

MÅNADENS FILM

Summer of Sam

Regi: Spike Lee
Skådespelare: John Leguizamo, Mia Sorvino, Adrien Brody, Ben Gazzara
Producent: Touchstone Pictures

Sedan Spike Lee fick regissera en stor och dyr blockbuster, den biografiska MALCOLM X (1992) om den kände medborgarrättsaktivisten, har det varit relativt tyst kring honom, trots en film som CLOCKERS (1995). Med SUMMER OF SAM är han emellertid tillbaka på sitt gamla territorium: den etnografiska skildringen av livet i etniskt definierade kvarter i New York. Märkligt nog rör det inte längre de svarta kvarteren i Harlem eller Bronx, utan de italiensk-amerikanska kvarteren, som tidigare har varit föremål för Martin Scorseses kameraöga i mästerliga filmer som MEAN STREETS (1972) och GOODFELLAS (1990).

LEE HAR ALLTSA som förste svarte filmskapare gjort en film om en annan etnisk grupp än den egna. Och resultatet, SUMMER OF SAM, är minst sagt imponerande. Vi hamnar bland underklassens italiensk-amerikanska den heta sommaren 1977. Liksom i andra filmer av Lee och hos

många andra regissörer får hettan symbolisera förtäta känslor och ett jäsande våld strax under ytan.

Vinny, ypperligt spelad av John Leguizamo, är en tidstypisk amerikansk discohjärte i vit kostym, genom sin katolska uppfostran dömd till vissa äktenskapliga problem. Den sexuella relationen till hustrun, lika skickligt gestaltad av Mia Sorvino, är inte den bästa, främst därför att Vinnys Madonnavision av hustrun tvingar honom till diverse erotiska utsvävningar med en mängd andra kvinnor.

I kvarteret härskar den lokale gudfadern, genialt inkarnerad av veteranen Ben Gazzara, som har specialiserat sig på småskumma dignitärer i New Yorks italienskamerikanska halvslum. Truarna går som vore de kulsprutor. Och slagfärdigheten står knappast Scorseses efter. Gazzara får filmens bästa replik när två kriminalpoliser besöker hans pastarestaurang. När detektiverna försiktigt undrar om de kan få slå sig ned svarar gudfadern: "Ni har båda rövar! Varsågod och utnyttja dem!"

DENNA COCKTAIL AV maskulinitetshämmande underklass å la MEAN STREETS och SATURDAY NIGHT FEVER – Leguizamos vita kostym, uppknäppta skjortbröst och övningar på dansgolvet är tydligt kalikerade på John Travolta i John Badhams discoklassiker från samma år som SUMMER OF SAM utspelas – bildar fond för en skickligt utlagd thrillertråd. Kvarteren härjas just sommaren 1977 av den mentalsjuka David Berkowitz, beryktad världen över som seriemördaren "Son of Sam", som strök omkring med en kaliber 44-revolver och överraskade älskande par i parkerade bilar. Han mördade sex och skadade ytterligare sju personer. Samtidigt höll han anonym kontakt med journalisten Jimmy Breslin och infångades slutligen med hjälp av spårade parkeringsböter.

Några av scenerna med den galne Berkowitz i filmen – som när en hund beordrar "Son of Sam" att döda – ligger genremässigt nära skräckfilmen.

FARSARTAD DRÅPLIGHET, BLODIGA död och 1970-talsnostalgiblandas skickligt. Skådespeleriet är ypperligt och miljöerna suveräna. Mycket fokuseras kring Vinnys bästis, punkaren Ritchie med grotesk mohawkfrisyr (spelad av Adrien Brody), som genom att så slående skilja sig från det av machismo synnerligen anfäktade gänget naturligtvis utpekas som "Son of Sam". Ritchies miljöer, som det av sent 1970-tal präglade punkpalatset CBGB's, bidrar till filmens etnografiska skärpa.

Det är inte svårt att se Ritchie som den svarte mannens alter ego, han som genast utdefinieras genom den fysiska avvikelserna. Och här ligger den tematiska styrkan i Spike Lees betraktelse. Han moraliserar aldrig. Hans estetik är objektivistens och människornas svagheter – och tillgångar – exponeras skoningslöst i all sin bräcklighet. Lees egen roll i filmen, som tv-hallå, ivrigt rapportering om "Son of Sams" härjningar, är också ett fyndigt, självironiskt porträtt av den allvetande berättaren som tror sig ha händelserna under kontroll.

SUMMER OF SAM är en liten pärla, trots sin längd och sina brister i berättarlogiken. Tveklöst var den en av förra årets bästa amerikanska filmer.

ERIK HEDLING

Med denna krona, Stefanskronan, kröntes påven Stefan den helige till konung år 1000.

FOTO: REUTERS/SCANPIX

många krig. Före Mohács hade befolkningen uppgått till omkring fyra miljoner, varav ungefär 85 procent var ungrare. Efter turkkrigen hade befolkningen minskat med en miljon (medan Europas samlade befolkning under samma tid hade fördubblats). Många områden, särskilt utmed gränserna, var förödda och nästan avfolkade. Därför uppmanade Habsburghärsarna invandring av tyskar (schwaber) och kristna folk från det osmanskt styrda Balkan (serber, rumäner med flera). Koloniseringspolitiken under 1700-talet ledde till att befolkningen mer än fördubblades genom invandring till åtta miljoner, men ungrarna själva utgjorde därefter bara ungefär hälften av befolkningen.

UNDER DEN UNGERSKA nationella revolutionen 1848-49 (och sedan latinet hade avskaffats som officiellt administrationspråk) skärptes de nationella motsättningarna mellan ungrare och de många minoriteterna i landet. Skapandet av den österrisk-ungerska monarkin 1867 gjorde ungrarna till herrar i den egna rikshalvan.

Att Österrike-Ungern hamnade på den förlorande sidan i första världskriget innebar ännu ett dråpslag. Genom freden i Trianon år 1920 – Ungerns tredje trauma – förlorade Ungern 71 procent av sin yta och 62 procent av befolkningen. Enbart Rumänien lade beslag på mer ungerskt land än vad som blev kvar till ungrarna själva! Närmare fyra miljoner (en tredjedel av nationen) ungrare kom att bli minoriteter i grannstaterna. Dessa stater blev ingalunda några nationalstater (som president Wilsons ursprungliga idé var). Tjeckoslovakien bestod av sju olika folkslag och Jugoslavien av ett tiotal.

FÖRST UNDER DET senaste decenniet har dessa artificiella stater lösts upp i naturligare beståndsdelar, men problemen med nationella minoriteter kvarstår i Centraleuropa. Ungernarna har överlevt landets fördelning i Trianonfreden och stora ungerska minoriteter lever fortfarande i Rumänien, Slovakien, Serbien och Ukraina (Rutenien).

Det märkliga är att ungrarna, i motsats till hunner, geipider och avarer, har lyckats överleva i Karpatbäckenet under mer än ett millennium trots mongoler, turkar och habsburgare och trots tysk och sovjetisk okkupation.

NICOLAUS ROCKBERGER

I de italiensk-amerikanska kvarteren i New York härjar "Son of Sam" sommaren 1977.